

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

CİLT: XXXV

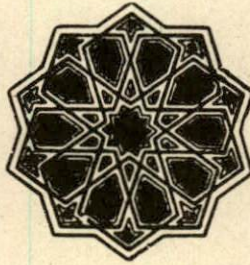

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

CİLT: XXXV

Bu Dergide Yayınlanan makalelerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

ISBN 975-482-326-X

ISSN 1301-0522

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ - 1996

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Prof. Dr. Hüseyin ATAY <i>Müslümanın Günlüğü - I</i>	1
Prof. Dr. Beyza BİLGİN <i>Kültürlerarası Hafta ve V. Nürnberg Forumu</i>	61
Prof. Dr. Hayrani ALTINTAŞ <i>Munkız'ın Bilgileri Işığında Gazzalî ve Felsefe</i>	91
Prof. Dr. Abdurrahman KÜÇÜK <i>Gregoryan Ermeni Kilisesinin Oluşması ve Konsil Kararları Karşısındaki Tutumu</i>	117
Doç. Dr. Nesimi YAZICI <i>Lonca Sisteminin İşsizlik Sigortasıyla İlgisi Üzerine Bazı Düşünceler</i>	155
Doç. Dr. Mevlüt GÜNGÖR <i>Kur'an-ı Kerim'de Hz. Lokman</i>	167
Doç. Dr. Hasan ONAT (Çev.) <i>İmâmet Risâlesi, Nasîruddin Muhammed b. Muhammed b. el-Hasan et-Tûsî</i>	179
Doç. Dr. Ethem CEBECİOĞLU <i>İmâm-ı Rabbani ve Mektûbâtı</i>	193
Doç. Dr. Mehmet ÖZDEMİR <i>İspanya Krallığı'nın XVI. Yüzyılda Endülüslü Müslümanlarını Hristiyanlaştırma Politikası</i>	243
Doç. Dr. İrfan AYSAN <i>Câhız ve Emevi Tarihine Mutezîlî Bir Yaklaşım</i>	285
Doç. Dr. İbrahim SARIÇAM <i>Emevilerin Fâtımîlere Karşı Bir İktidar Denemesi</i>	309
Doç. Dr. Nevzat Yaşar AŞIKOĞLU <i>F. Almanya'daki Türk Çocuklarının Okul Öncesi ve Temel Eğitim Problemleri Üzerine</i>	321
Doç. Dr. Recep KILIÇ <i>Olgu ve Değer Problemi</i>	355

Ar. Gör. Dr. Ömer ÖZSOY (Çev.) <i>İspanya Müslümanları Arasında Şuûbîlik</i>	403
Ar. Gör. Dr. İlhami GÜLER (Çev.) <i>Maturidiye Göre Akıl ve Dinî Tasdik</i>	425
Ar. Gör. Dr. Mehmet KATAR (Çev.) <i>Din Fenomenolojisi</i>	437
Ar. Gör. Dr. Sönmez KUTLU (Çev.) <i>Salim b. Zekvan'ın Sire Adlı Eserindeki Mürcie İle İlgili Kısımın Tercümesi ...</i>	467
Ar. Gör. Bayram AKDOĞAN <i>Hüccetü's-Sema Adlı Mûsikî Resâlesi ve Ankaravî İsmail b. Ahmed'in Mûsikî Anlayışı</i>	477
Ar. Gör. Şaban Ali DÜZGÜN <i>The Idea of Universalism And Its Reflections in The Islamic World</i>	507
Ar. Gör. Şaban Ali DÜZGÜN <i>Evrensellik Düşüncesi ve İslâm Dünyasındaki Yansımaları</i>	521
Ar. Gör. Mustafa AŞKAR (Çev.) <i>Mısır'da Sûfî Tarikatların Tarihi Gelişimi ve Günümüzdeki Durumları</i>	535
Ar. Gör. M. Akif KOÇ <i>John Burton'un "Kur'an'da Gramer Hataları" "Adlı Makalesinin Tenkidi</i>	553
Ar. Gör. Seyfettin ERŞAHİN <i>Rusya'da Müslümanlar: Tatar Kavimlerinin Tarihçesi</i>	561

LONCA SİSTEMİNİN İŞSİZLİK SİGORTASIYLA İLGİSİ ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER*

Doç. Dr. Nesimi YAZICI

Bilindiği gibi Loncalar; İslâm toplumlarındaki esnaf arasında, çok uzun bir geçmişe sahip bulunan Fütüvvet ve Ahîlik zincirinin, zamanın şartlarına göre değişikliğe uğramış bir devamıdır. Bir esnaf teşekkülü olarak Loncaların, Fütüvvet ve Ahîlikten farkı, tasavvufî cephelerinin gitgide önemli ölçüde ihmale uğramış olmasıdır. Bu halleriyle Loncalar, esnaf ve sanatkâr arasında dayanışmayı sağlayan, bir bakıma işveren sendikasıdan daha ileride üretim kooperatifleri olarak nitelenebilecek kuruluşlardır.

Her toplumda olduğu gibi Osmanlı toplumunda da esnaf ve sanatkârlar bulunmakta ve onu oluşturan sosyal gruplar içerisinde çok önemli bir yer tutmakta idiler. Nitekim **Hammer** ünlü **Tarih**'inde, **III. Murad** (1574-1595) döneminde yapılan bir saray düğününe katılan 148 değişik esnaftan bahseder. Fakat hiç şüphesiz Osmanlı başkentindeki esnaf grupları bu sayının çok üstünde idiler. Ünlü gezgin **Evliya Çelebi** ölümsüz eseri **Seyahatnâme**'sinde **IV. Murad** (1623-1640) devrinde **Sadrızam Bayram Paşa**'nın 1638'de yaptırdığı bir nüfus sayımı ve emlâk defterini kaydetmiş bulunmaktadır. Evliyâ Çelebi'nin Alay Köşkü'ndeki Padişahın önünde yapılan geçit resmini de katarak oluşturduğu değerli bilgilerden, o sırada 57 bölüme ayrılmış İstanbul'da 1100 sınıf halk ve meslek grubu olduğunu öğrenmekteyiz. Şüphesiz bu esnaf gruplarından bir kısmı, zaman içerisinde önem kaybedip ortadan kalkmış, bazan da yeni meslek grupları ortaya çıkmıştır. İşte gerek Osmanlı başkenti ve gerek geniş ülke coğrafyasındaki merkezlere yayılmış bulunan bu esnaf toplulukları, köklerini Fütüvvet ve Anadolu Ahîliğinden alan ve onların izlerini sonuna kadar da taşıyacak olan Lonca adlı meslek birlikleri halinde organize edilmiş bulunuyorlardı.

(*) Bu metin DEKSAV (Dünya Eğitim Kültür ve Sanat Vakfı) tarafından 3 Haziran 1994'te Ankara'da düzenlenen İşsizlik Sigortası konulu panele tebliğ olarak sunulmuştur.

Osmanlı ülkesinde meslekî birliklerin Loncalar halinde teşkilatlanmalarının kökeninde gelişen-genişleyen devlet kurumları ve ülke toprakları ile birlikte, gayri müslim tebea arasında yer alan esnafı da aynı organizasyon içerisinde tutma istek ve gerekleri bulunmuş olmalıdır. Kelimenin İtalyanca *Loggia* ve Fransızca *Loge* ile ilişkisi de, Avrupa ile artan ticarî münasebetlerin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Netice itibariyle Lonca; Osmanlı ülkesindeki bir merkezde, aynı mesleği icrâ eden esnaf ve sanatkârın, meslekî dayanışma amacıyla oluşturdukları, devlet kontrolündeki organizasyon ve bu organizasyonun bulunduğu yere verilen isim olmuştur.

Debbağlar çarşısı, Hallaçlar çarşısı, Yorgancılar çarşısı, Bakırcılar çarşısı, Demirciler çarşısı gibi genelde ayrı ayrı çarşılarında bulunan esnafın, Loncası da kendi adlarıyla birlikte anılır ve çarşılarında uygun bir mekân Lonca olarak düzenlenirdi. Her Loncanın kendine ait simgesini de taşıyan bir bayrağı bulunurdu.

Loncalar, üyelerinin seçimi ve devletin tasdiki ile görevlendirilen Kethüda (sonraları mütevellî)'lar tarafından yönetilirdi. Her Loncanın Kethüdası yanında, hiyerarşide ondan sonra gelen ve Loncanın iç işlerini yöneten, mesleğin tecrübelileri arasından seçilmiş bir Yiğitbaşı ve gerektiğinde kendisine yardım eden, mesleğin Ehli-Hibre denen kıdemlilerini içeren bir Yönetim Kurulu bulunurdu. Kethüdanın, kendisine bağlı esnaf grubu üzerinde denetim ve yönetim hakkıyla, onların her türlü menfaatlarenin koruma görevi vardı. Kethüda, devlet ile esnaf arasında bir aracı rolü oynardı.

Loncalarda, Yönetim Kurulundan başka da devamlı veya geçici statüde kurullar ve bunların muntazam bir biçimde kaidelere bağlanmış toplantıları (Kâhyalar Kurulu, Ziyafet toplantısı, Üçgünler toplantısı, Memleket toplantısı) vardı. Osmanlı dönemi esnaf ve sanatkârlarının içinde bulunduğu ortamı daha iyi kavramamız açısından önemli olan bu kurullar üzerinde duramayacak isek de, Lonca Yönetim Kurulunun işlevini ve çalışmasını kısaca açıklayalım. Bu kurul, Kethüda başkanlığında her ayın ilk ve üçüncü Cumasında toplanırdı. Toplantıda Kethüda, geçmiş onbeş günün kendi meslek kolu açısından değerlendirmesini yapar, daha önce üzerine almış olduğu görevlerle ilgili bilgi verirdi. Lonca üyelerini ilgilendiren her türlü konu bu toplantıda görüşülür, kurul üyeleri dilek ve temennilerini dile getirirlerdi. Ayrıca esnafın kendi aralarındaki kü-

çük çaplı anlaşmazlıkları da burada görüşülür, karara bağlanırdı. Lonca mensuplarından, mesleğini icrâda geçerli kurallara uymayanlar Kethüda ve Yiğitbaşları tarafından davet edilerek kendilerine, duruma göre uyarıda bulunulur veya geçici olarak iş bıraktırılır, gerekirse falaka ile cezalandırılırlardı. Bu konuda Lonca kararları kesindi. Yönetim Kurulu, hakkında biraz sonra bilgi vermeye çalışacağımız O r t a S a n d ı ğ ı'nın işletilmesiyle de yakından ilgilendirdi.

Bir merkezdeki bütün loncalar birleşerek, bir üst kuruluş oluştururlardı. Bu kuruluşun başında Ş e h i r K e t h ü d a s ı vardı ve bulunduğu merkezi, diğer ileri gelenlerle birlikte devlet karşısında temsil ederdi.

Loncalarda müslüman ve gayri müslim esnafın birlikte bulunabildiklerini ifade etmiştik. Daha sonraları bu durum bazı sıkıntılar ortaya çıkarmış ve 1768'den itibaren ayrı Loncalar halinde teşkilatlanmaya gidilmiştir. Nihayet Loncalar, değişen ekonomik ve ülke şartları dolayısıyla, zaman içerisinde önemlerini yitirmiş, ortadan kalkmışlardır. Bununla birlikte Fütüvvetle başlayıp, Ahîlikle gelişen ve Loncalara ulaşan geleneğin izleri toplumda uzun yıllar devam etmiştir.

Önceleri yönetim işlerinden ziyade dinî yönü temsil eden Şeyhleri de bulunan Loncalar, gitgide tamamıyla birer meslekî dayanışma kuruluşları haline geldilerse de, buradaki esnaf ve sanatkâr daima birbirine aşağıdan yukarıya doğru uzanan ve yukarıdan aşağıya doğru giden bir saygı, sevgi ve hürmet bağı ile bağlı idiler. Loncalar, mensuplarından; kanaatkârlık, gelenek ve göreneklere bağlılık, sanatında titizlik, meslekî disipline riayet gibi özellikler isterlerdi. Böylece bu organizasyonlar, geçmişte birer meslekî teşekkül olma yanında, aynı zamanda birer ahlak mektebi fonksiyonunu da icra etmekte idiler.

LONCALARIN İŞSİZLİK SİGORTASIYLA İLGİSİ

Bilindiği gibi İ ş s i z l i k S i g o r t a s ı, Batı'da XX. yüzyıl başlarında gündeme gelmiş bir konudur. Modern bir uygulama olarak işsizlik sigortasının geçmiş döneminin Osmanlı toplumunda aynıyla aranması hatalı olur. Bununla birlikte **Tarihin** bize öğrettiklerinden biri de, insanın her zaman aynı kaldığı ve insanlar arası ilişkilerin esas itibarıyla değişmediğidir. Konuya bu noktadan baktığımızda her dönemde insanların, ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çalışmak mecburiyetinde olduklarını ve bunun için şu veya bu

şekilde bir işe sahip olmak istediklerini görürüz. Aynı şekilde insanların aradıkları halde iş bulamamaları veya yaşlılık, malüllük veyahutta bir başka sebeple çalışmadıkları dönemlerde geçimlerini sağlamada sıkıntıyla karşılaştıklarını biliriz. Şimdi bu gibi durumlarda, Osmanlı döneminde çalışma hayatının etkin bir kurumu olarak Loncaların, toplum içerisinde ne gibi bir fonksiyon üstlendiğini; gerek belirli bir meslek mensubunun ve gerekse ülke insanlarından değişik mesleklerdeki işsizlerin sıkıntıları karşısında nasıl bir tavır takındığını göstermeye çalışalım.

Bilindiği gibi işsizlik, ya genel anlamda, yani bütün iş kolları için geçerli olabilir, ya da bir sektör bazında yani belirli işleri yapan veya isteyenler açısından söz konusudur. Osmanlı toplumundaki Loncaların, İşsizlik Sigortası ile ilişkili olarak değerlendirilmelerinde bu ayırımı dikkate almakta, kurumun problem karşısındaki pozisyonunu iyi değerlendirebilmek açısından gerek vardır.

1-BİR MESLEK GRUBUNDAKİ İŞSİZLİK VE LONCALAR

Lonca sistemi, üretim ve tüketimin ayarlanmasına yönelik bir ekonomik düzendir. Bunun için kalite, üretim miktarı, fiyatlar ve bizim açımızdan en önemlisi istihdam üzerinde bir denetim geliştirilir, rekâbet önlenirdi. İdare muhtemel işsizlik ve iflaslardan çekinir, Loncalar vasıtasıyla piyasalar sıkı bir biçimde kontrol altında tutulurdu.

Loncalar, Osmanlı toplumunda varlıklarını korudukları sırada, herşeyden önce üyelerine istikrar ve güvence sağlayan, bu gaye ile de piyasa ve üretim şartlarını düzenlemeye çalışan meslek örgütleri idiler. Bunun yanısıra Loncalar, üyeleri arasında toplumsal dayanışma sağlamaya da önem veriyorlardı. O r t a S a n d ı ğ ı bu yardımlaşmayı gerçekleştirmenin vasıtasıydı. Loncalar üyelerini Lonca dışından gelebilecek rekâbete karşı korudukları gibi, Lonca içi rekâbete karşı da korurlardı. Böylece birer meslekî teşekkül olarak Loncalar üyelerinin çıkarlarını korur, onları işsizliğe ve gelir kaybına karşı muhafaza ederlerdi.

Loncalar kendi mensupları içerisinde işsizliği g e d i k usulü ile önlerlerdi. Gedik usulünde her dükkan bir gedik kabul edilirdi. Bu bir çeşit kadrodur. Buna göre her merkezde, her esnaf grubunun gedik sayısı belirlenmişti. Esnaf istediği yerde dükkan açamaz, iş koluna göre tezgâh sayısını artıramazdı. Lonca üyeleri müteselsilen birbirlerine kefil olmuşlardı. Yeni bir dükkân ancak o iş kolunda,

dükkân sahibi bir ustanın işi bırakması veya vefatıyla söz konusu olabilirdi. Bu takdirde boşalmış (mahlul) gedik en büyük evlâda, o yoksa veya o işi yapmıyorsa, yetmişmiş kalfasına devredilirdi. Esasen Loncaya mensup bir usta, istediği sayıda çırak çalıştırıp, istediğini kalfa ve istediğini de terfî ettirerek usta yapamazdı. Gereği kadar ve belirli sayıda çırağı alıp, bunları belirli usullere göre yetiştirdikten sonra bir üst kademeye yükseltebilirdi. Lüzum görüldüğünde devlet tarafından gedik sayısı artırılabilir, buna bağlı olarak esnafın çırak, kalfa, usta sayıları yükseltilebilirdi. Tabiatıyla bu durumda işkolu düzeyinde işsizlik problemi söz konusu bile olmazdı. Böylece Loncalar, mensuplarını işsiz bırakmadıklarından, onların işsizlik sigortası diye bir sıkıntuları bulunmazdı. Bununla birlikte bizzat esnafın veya aile fertlerinin veyahutta toplum içerisinde bazı kişilerin maddî desteğe ihtiyaç duymaları her zaman söz konusu olabilirdi. Bu takdirde Loncalardaki dayanışmanın en güzel bir örneği ve vasıtası olan Orta Sandığı devreye sokulurdu.

Orta Sandığı (bazı defa Esnaf Vakfı, Esnaf Sandığı, Esnaf Kesesi); Kethüda ve Yiğitbaşı ile ihtiyarların nezaret ve sorumluluğunda bulunan bu sandığın sermayesi, esnafın bağışları ile çıraklıktan kalfalığa ve kalfalıktan ustalığa yükselenler için ustaları tarafından verilen paralarla, haftada veya ayda bir esnaftan güçlerine göre alınan paylardan oluşurdu. Ayrıca vasiyet, hibe, vakıf paralarının gelirleri, duhuliye, teberrûlar, kiralar gibi gelirler vardı.

Orta Sandığında biriken para, ihtiyacı olan veya sanat ve ticaretini geliştirmek isteyen esnafa %1 nemâ ile verilirdi. Buradan ve teberrûlardan elde edilen gelir, bir kısım hayır işlerine sarfedilirdi. Sandık hesabına Ramazan'da hatim indirtilir, zerde ve pilav pişirtilerek ahaliye yedirilirdi. Esnaftan hali vakti müsait olmayanlara, bir felâkete uğrayanlara, hasta olanlara yardımda bulunulur, ölen fakir esnafın techiz ve tekfini (cenaze giderleri) ve daha bir kısım sosyal faaliyet gerçekleştirilirdi. Böylece **Orta Sandığı** bir bakıma **İşsizlik Sigortası Fonu** gibi kullanılırdı.

Lonca düzeninde esnaf **Dahilîler** (fiilen çalışanlar) ve **Haricîler** (fiilen çalışmayanlar) olmak üzere öncelikle ikiye ayrılırdı. Dahilîler; Yamak, Çırak, Kalfa ve Ustalardır. Haricîler ise; Emekliler, Düşkünler ve Sakatlardır. Haricî esnaftan özellikle son iki grup, yani Düşkünler (aceze; esnafın üstadlarından olup, yaşlı ve dükkânı bulunmadığından yardıma muhtaç) ve Sakatlar (herhangi bir nedenle çalışamayanlar) çalışan esnafın yardımları

yanında, özellikle de Orta Sandığından ayrılan yeterli ödeneklerle desteklenirlerdi. Bu uygulamayı normal bir sosyal güvenlik yanında, işsizliğe karşı bir tedbir ve bir **İşsizlik Sigortası** olarak da değerlendirmek yerinde olacaktır. Burada Orta Sandığı ile ilgili olarak anlatılan hususların nasıl gerçekleştirildiğini daha iyi gösterebilmek için, İstanbul'daki Hallac esnafının Orta Sandığının bir yıllık masrafını gösteren çizelgeye bakmak yeterli olacağından bu konuyu burada noktalayalım. (Bakınız Ek I).

2- GENEL İŞSİZLİK VE LONCALAR

Kendi meslek mensuplarını korumayı amaçlayan Loncaların, bu yönde çeşitli tedbirler aldığını ve bunları gerektiğinde sert bir biçimde ve kesin bir şekilde uyguladıklarını biliyoruz. Bu halleriyle ve çeşitli sosyal faaliyetleriyle Loncaların, ülke genelindeki dayanışmaya olumlu katkılarda bulunduğunu, işsizliğin azalmasında rol oynadığını düşünmek gerekir. Bununla birlikte bazı dönemlerde bir konuda olumlu katkısı olan bir müessesenin, bir başka dönemde ters bir rol üstlendiği görülebilir. Loncalar ve genel işsizlik ve nihayet ülke genelinde İşsizlik Sigortası denildiğinde böyle bir gelişmeyi görmek olasıdır. Nitekim ülke genelinde bütün dengelerin yerli yerinde bulunduğu dönemlerde, her esnaf grubunun ayrı bir organizasyonun çatısı altında işinden, geleceğinden, kazancından emin olmasını temin eden Loncaların, iş güvenliği ve işsizlik sigortası konusunda düzenleyici bir rol oynadığı anlaşılır. Fakat bazı önemli aksaklıkların ortaya çıktığı devrelerde, Loncaların bu defa da kendi mensuplarını koruma amaç ve hedefi doğrultusunda, kendi dışındaki işsizlere karşı oldukça insafsız davrandıkları görülmektedir. Arşivlerimizde ve Kadı Sicillerinde bu görüşümüzü destekleyen çok sayıda belge bulunmaktadır. Şimdi kısaca bu konuya değinelim.

Tarihçi Münir Aktepe, Osmanlı Tarihinde Lâle Devri (1718-1730) diye adlandırılan dönemi sona erdiren, **Patrona Halil İsyanı** konusundaki araştırmasında; Osmanlı-İran harpleri sırasında İstanbul'da bazı Loncaların genel işsizlik karşısındaki olumsuz tavırlarıyla ilgili önemli bilgiler verir. Buna göre, esnafın Loncalarda, gedik usulüne göre teşkilâtlandığı bu sırada, çırak sayısına varıncaya kadar kadrolar belirlenmişti. Bu kadroların artırılmaması konusunda Loncaların yoğun baskısı, sıradan sayılabilecek bazı işleri yapmak isteyenlere bile bu fırsatı vermiyordu. 1726-1730 arasında İstanbul esnafının bu konudaki bazı girişimleri ve aldıkları netice-

ler şöyle özetlenebilir: 9 Safer 1139/6 Ekim 1726 tarihli bir belge, İstanbul çamaşırcılarının **Valide Hanı**'nda bazı kişilerin çamaşırlarını yıkayan **Bedros**'tan; 13 Safer 1139/10 Ekim 1726 tarihli bir belge ise kendi Loncalarına dahil olmadığı halde bir turşucu dükkânı açan **Halil oğlu Hüseyin**'den, turşucu esnafının şikâyetlerini dile getiriyor. Bu ikinci belgeden anlaşıldığına göre, Halil oğlu Hüseyin bundan beş sene önce de **Mustafa Paşa Çarşısı**'nda bir turşucu dükkânı açmış, turşucu esnafının şikâyeti üzerine kapatmak mecburiyetinde kalmıştı. Bu defa da mahkeme şikâyetleri haklı bularak Bedros'un ücreti karşılığında çamaşır yıkamasının, turşucu Hüseyin'in de turşu satarak geçimini sağlamasının önüne geçmiştir. Benzer belgelerde aynı durumla ilgili işkembeci ve kebağçılarla, saraç esnafının şikâyetleri dile getiriliyordu. Küçük esnaf ve sanatkârın, kendi birliklerine dahil olmayanlara; çıraklık yapmadıkları, kadroda boş yer bulunmadığı gibi gerekçelerle, sermaye sahibi ve mesleklerinde usta olmalarına rağmen çalışma imkânı tanımamasının, hatta beş sene içerisinde müteaddit teşebbüslere rağmen İmparatorluğun başkenti İstanbul'da bir turşucu dükkânının bile açılmamış olmasının, işsizliğin giderilmesine katkıda bulunmadığı muhakkaktır. Bu durumda işsizlik sigortasından değil, iş bulma serbestisinden bahsetmek bile güçleşir. Tabiatıyla bu gibi durumlar, özellikle de toplumun genel dengelerinin bozulduğu, fevkalâde şartların hüküm sürdüğü dönemlerde sıklıkla görülür. Yoksa normal dönemlerde Osmanlı düzeni hiç kimseyi işsiz, aşsız bırakmamayı hedeflemiş ve bunu uzun yüzyıllar boyunca da başarmıştır. Bu vesileyle devletin, Loncalara ait gedikleri gerek gördüğünde artırabildiğini de ifade etmek gerekir. Bir örnek olmak üzere; enfiyeci esnafına ait İstanbul ve Bilâd-ı Selâse (Eyub, Galata, Üsküdar)'deki 47 olan gedik sayısının bir misli artırılmak suretiyle 94'e çıkarılmasını gösterebiliriz.

Osmanlılarda sanat ve sanatkâr, bu arada esnaflık her zaman takdir görmüştür. Bir meslek sahibi olmak herkes için şerefli bir görev sayılırdı. O kadar ki, padişahların bile birer sanatı vardı. Nitekim **I. Mehmed** yay kirişi yapardı, **II. Mehmed** iyi bir bahçıvandı, **I. Selim** ve **I. Süleyman** kuyumcu, **II. Selim** hacıların esasına hilâl, **III. Murad** ok başı yapar, **III. Mehmed** ile **I. Ahmed** kaşık ve okçulara yüzük yapardı. **II. Abdülhamid**'in çok iyi bir marangoz olduğu bilinir. Yöneticilerin sanatkâr olmasının, yönetilen sanatkârı daha iyi düşünmelerine imkân tanıdığına şüphe yoktur. Normal dönemlerde ülkede herkese yetecek kadar bol meslek ve iş imkânı vardı. Devlet de Loncaları, hem üretimin kalitesini koru-

mak, hem de çalışanların haklarını garanti altına alabilmek için yakından takip ederdi. Yerli mallarla rekâbet edebilecek eşyanın ithaline izin vermeyerek işsizliği önlemeye çalışırdı. Aynı gaye ile sanatkârın üretimde kullanacağı hammaddenin gereğinden fazla ihracına da izin vermezdi. Kiraları kontrol eder, ihtiyaç olduğunda yeni gedikler vererek, kontrollü bir biçimde iş alanlarını çoğaltırdı. Bu arada sanatkâr ve esnaf arasında müslüman-gayrı müslim ayrımı yapmaz, tebeasının tamamını aynı şefkatle kucaklamayı hedeflerdi. Nitekim Loncalarda her dinden esnaf bulunduğu gibi, daha sonra (1768) hristiyan ve musevîlerin ayrı Lonca kurma isteklerini de olumlu karşılamıştı. Bütün bunlar yanında Osmanlı toplumunda çok değişik amaçlara yönelik, fakat sonuçta hepsi de toplumun yararına binlerce vakıf kuruluşu vardı ve bunlar toplum fertlerinin maddî manevî sıkıntılarına çare bulmayı amaç edinmişlerdi.

EK I.

1289 Kasımından 1290 Kasımına kadar (8 Kasım 1873-7 Kasım 1874) İstanbul'daki Hallac esnafının Orta Sandığının bir senelik gelir-gider cetveli, (Osman Nuri (Ergin), *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, I, 704-706).

GELİRLER

Guruş

7.650	Kira bedeli
7.900	Borç verilen paranın geliri
110	Geçmiş borç
550	Evkâf vesâireden gelen hisse
500	Vasiyet yolu ile bağış
900	Fakirlere verilen yemek bedeli
275	Esnafın giriş aidatı
2.700	Esnafın bağışları
1.250	Yardım için toplanan paralar
75	<u>Hisar arkasında kesilen ağaçların hissesi bedeli</u>
21.910	Toplam

GİDERLER

Guruş

800	Tamir, bakım
-----	--------------

2.050	Satın alınan dükkân bedeli
700	Yaz mevsiminde kar bedeli (560.000 okka)
600	Hisar arkasında okutulan mevlid bedeli
1.550	Üçgünler toplantısı hissesi
680	Esnaf ve memleket fakirlerine Ramazan-ı Şerifde ekmek parası (2200 kıyye)
600	Dul ve yetimlere bayramlık basma
350	Esnafın fakirlerine ve ailelerine hastalık parası
170	Cenaze masrafları (Techiz ve tekfin)
1.100	Gelen-gidene (yolda kalmışlara) Hakim vasıtasıyla yapılan yardım.
1.800	Günlük sadaka (günde 5 guruş)
250	Üçaylarda gelen hocalara yardım
850	Haremeyn Delillerine, Şeriflere (Hac görevlileri ve Peygamber'in soyundan gelenler) ve Çekirge Şeyhlerine
400	Sürre masrafı (Mekke ve Medine fakirlerine gönderilen para)
380	Kasaba dışındaki taş köprüünün tamiri masrafı
350	Dükkânı yanan Hasan Ağaya sermaye ve alet parası
100	Kurban parası
45	Ramazanda ve mubarek gecelerde camilerde yakılan kandiller masrafı
300	Hatim parası
350	Buharî ve Şifâ-yı Şerif okutulması ve Devirhanlık ücreti
150	Çarşı sokağının tamiri ücreti
250	Hakime kontrol ücreti
1.200	Mütevellîye verilen ücret
1.500	Sıbyan mektepleri muallimlerine ev kirası
500	Sıbyan mekteplerine kömür ve hasır parası
360	Münadiye ödenen yıllık ücret
450	Çeşmeciye ödenen yıllık ücret
240	Tulumbacılaraya ödenen yıllık ücret
240	Çarşı bekçisine ödenen yıllık ücret
600	Lonca masrafı
20.115	Toplam

21.910	Gelir toplamı guruş
<u>20.115</u>	Gider toplamı guruş
1.795	
<u>179</u>	Muhasebe gideri
1.616	Gelir fazlası olarak kasa mevcuduna ilâve edilen.

SEÇİLMİŞ BİBLİYOGRAFYA

- Abdülbaki Gölpınarlı, **İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları**, İktisat Fakültesi Mecmuası, c.XI, S.1-4 (İstanbul 1950).
- Ahmet Refik (Altınay), **Onuncu Asr-ı Hicrîde İstanbul Hayatı**, Haz. Abdullah Uysal, Ankara, 1987.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedi**, c.XII, XX.
- Cumhuriyetin 50. Yılında Esnaf ve Sanatkâr**, Ankara, 1973.
- Franz Taeschner, **İslâm Orta Çağında Fütüvvet Teşkilâtı**, İktisat Fakültesi Mecmuası, c.XV, s.1-4 (İstanbul 1954).
- İlber Ortaylı, **Türkiye İdare Tarihi**, Ankara, 1979.
- İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Ankara, 1975, c.II.
- İsmet Binark, **İmparatorluk Devri Türkiye'sinde Esnaf Teşkilâtı**, Önasya, Yıl 6, c.VI, S.64 (Ankara Aralık 1970), s.16-17.
- İsmet Kayaoğlu, **İslâm Kurumları Tarihi**, Akara, 1980.
- Mehmet Şeker, **İslâm'da Sosyal Dayanışma Müesseseleri**, Ankara, 1987.
- Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, 1971, c.I-II.
- M. Münir Aktepe, **Patrona İsyanı (1730)**, İstanbul, 1950.
- Mithat Gürata, **Unutulan Adetlerimiz ve Loncalar**, Ankara, 1975.
- Musa Çadırcı, **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları**, Ankara, 1991.
- Osman Nuri (Ergin), **Mecelle-i Umûr-ı Belediye**, İstanbul, 1338/1922, c.I-II.
- Raphaella Lewis, **Osmanlı Türkiye'sinde Gündelik Hayat (Adetler ve Gelenekler)**, Çev. Mefkûre Poray, İstanbul, 1973.
- Refik Soykut, **Orta Yol Ahilik**, Ankara, 1971.

- Sabri F. Ülgener, **İktisadî Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası**, İstanbul, 1981.
- Sabri F. Ülgener, **Zihniyet ve Din İslâm, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı**, İstanbul, 1981.
- Sadi Bayram, **Türklerde Esnaf Teşkilâtı Ahilik ve Loncalar**, Milli Kültür, c.IV, S.48 (Ankara Temmuz 1977), s.48-52.
- Şevket Pamuk, **Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi 1500-1914**, İstanbul, 1988.
- Sıdkı, **Gedikler**, İstanbul, 1325.
- Yılmaz Önge, **Türk Çarşısında Dua Kubbeleri**, Önasya, Yıl 6, c.VI, S.63. (Ankara Kasım 1970), s.6-7.
- Yılmaz Öztuna, **Büyük Türkiye Tarihi**, İstanbul, 1978, c.XI.
- Ziya Kazıcı, **Osmanlılarda İhtisâb Müessesesi**, İstanbul, 1987.